

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/512,Otwarcie-wystawy-Ludzie-UB-i-final-konkursu-Polskie-drogi-do-wolnosc-1939-1989-.html>
16.03.2026, 00:54

Otwarcie wystawy „Ludzie UB” i finał konkursu „Polskie drogi do wolności 1939-1989. Rewolucja Solidarności” – Głogów, 3 czerwca 2005 r.

10.06.2005

Dnia 3 czerwca w Muzeum Archeologiczno-Historycznym w Głogowie odbyło się otwarcie wystawy „Ludzie UB” przygotowanej przez Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej IPN we Wrocławiu. Ekspozycja będzie czynna do 3 lipca.

Otwarcie połączone było z finałem konkursu „Polskie drogi do wolności 1939-1989. Rewolucja Solidarności”. Organizatorami byli III Liceum Ogólnokształcące im. Bohaterów Westerplatte w Głogowie, Muzeum Archeologiczno-Historyczne w Głogowie oraz Oddział Instytutu Pamięci Narodowej we Wrocławiu. Konkurs przeznaczony był dla młodzieży gimnazjalnej. Z ramienia IPN w komisji konkursowej zasiadali Robert Klementowski i Wojciech Trębacz. W zamyśle organizatorów jest to także forma uczczenia 25. rocznicy powstania „Solidarności”. Zwycięzcą konkursu zostało Gimnazjum z Jerzmanowej.

*

**

Tworzenie podwalin komunistycznych służb bezpieczeństwa w Polsce rozpoczęto jeszcze w czasie trwania II wojny światowej, po zerwaniu stosunków dyplomatycznych między ZSRR i rządem emigracyjnym W. Sikorskiego w 1943 roku.

W okupowanym kraju wydziały wywiadu i kontrwywiadu tworzone pod kontrolą PPR przy Gwardii Ludowej (następnie Armii Ludowej). W ZSRR, przy 1 Dywizji im. Tadeusza Kościuszki zorganizowano Wydział Informacji, utworzono także Polski Samodzielny Batalion Specjalny, a NKWD szkoliło w swoich szkołach (m.in. w Kujbyszewie i Moskwie) specjalne grupy funkcjonariuszy.

W ogłoszonym w lipcu 1944 roku „Manifeście PKWN” zapowiadano utworzenie Resortu Bezpieczeństwa Publicznego, na którego czele stanął Stanisław Radkiewicz. Pierwszy szef władz bezpieczeństwa urodził się w 1903 r. na Polesiu, ukończył 3 klasy szkoły powszechnej, działacz komunistyczny, szkolony w ZSRR, członek Komunistycznego Związku Młodzieży Polskiej, następnie Komunistycznej Partii Polski. Za swą działalność był więziony (partia komunistyczna była przed wojną zdelegalizowana). Po rozpoczęciu wojny niemiecko-sowieckiej wstąpił do Armii Czerwonej, skąd przeniesiono go w 1943 roku do 1 Dywizji im. Tadeusza Kościuszki na stanowisko oficera politycznego, a w 1944 roku do pracy w Związku Patriotów Polskich.

Kierownik, następnie minister Bezpieczeństwa Publicznego do 1954 roku, kiedy to został skierowany na stanowisko Ministra Państwowych Gospodarstw Rolnych. Początkowo komórki bezpieczeństwa powstawały jako wydziały rad narodowych, ale już od września 1944 roku zostały wydzielone jako odrębne Powiatowe i Wojewódzkie Urzędy Bezpieczeństwa Publicznego, podporządkowane bezpośrednio Resortowi BP PKWN. W ten sposób pozycja resortu została wzmocniona (uniezależniona od administracji), a pełną kontrolę nad jej działalnością mogła sprawować Polska Partia Robotnicza. Po przekształceniu 1 stycznia 1945 roku PKWN w Rząd Tymczasowy - zmieniono nazwę z Resortu na Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego (MBP).

Od początku przygotowywano grupy operacyjne, które na terenie na zachód od Bugu w miarę zajmowania kolejnych terenów organizowały struktury BP. Pierwsza taka grupa trafiła do Chełma Lubelskiego 22 lipca 1944 roku (kpt Kazimierz Sidor). Organizacja struktur terenowych BP postępowała za frontem. W styczniu 1945 roku powstały Wojewódzkie Urzędy Bezpieczeństwa Publicznego w Kielcach, Łodzi i Krakowie. W lutym - w Katowicach, Bydgoszczy i Poznaniu. W marcu - w Gdańsku, w kwietniu - w Olsztynie, Stargardzie Szczecińskim (dla Szczecina) oraz Kątach Wrocławskich (dla Wrocławia).

Od początku polskie służby bezpieczeństwa były wzorowane na sowieckiej policji politycznej i w rzeczywistości podlegały jej kontroli poprzez doradców. W latach 1944-1945 niewielkie jeszcze siły polskiej bezpieki wspomagały działające na zapleczu frontu sowieckie wojska wewnętrzne NKWD. Główną rolę w tworzeniu aparatu bezpieczeństwa po wojnie odegrali ludzie szkoleni w ZSRR - absolwenci szkoły kujbyszewskiej oraz oficerowie WP, wywodzący się z KPP.

Powielając wzorce sowieckie, ministrowi BP podporządkowano Milicję Obywatelską a w ramach resortu powołano wojska wewnętrzne - Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego (wywodzący się z Polskiego Samodzielnego Batalionu Specjalnego) na czele z gen. Bolesławem Kieniewiczem. Aparat bezpieczeństwa zajmował się planowaniem operacji, rozpoznawaniem przeciwników, aresztowaniami i przygotowywaniem procesów sądowych. Siłą zbrojną był KBW, wykorzystywano także oddziały WOP. Władzy MBP podlegały także więzienia i obozy (ostatecznie jako Departament Więziennictwa i Obozów), umożliwiając w ten sposób represjonowanie skazanych także po wyroku.

W listopadzie 1944 roku w aparacie BP zatrudnionych było około 2,5 tysiąca funkcjonariuszy, w grudniu - około 3 tysiące. Rozwój terenowy aparatu bezpieczeństwa powodował szybki przyrost kadr. W kwietniu 1945 było to już 12 tysięcy, w grudniu 24 tysiące ludzi. Siły bezpieczeństwa, podporządkowane komunistom, wzmocniało utworzenie w lutym 1946 roku Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej, która szybko osiągnęła 100 tysięcy członków. Pod koniec 1948 roku zatrudnionych było ponad 26,5 tysiąca ludzi. Do dyspozycji Ministra BP było także około 70 tysięcy milicjantów, ponad 30 tysięcy żołnierzy KBW i 7 tysięcy funkcjonariuszy straży więziennej. Kadry kierownicze BP rekrutowano początkowo z ludzi przybyłych z ZSRR, starszych stażem działaczy komunistycznych. Część z nich była obcego pochodzenia (ukraińskiego, żydowskiego, białoruskiego, rosyjskiego). Ważną rolę odgrywali także doradcy sowieccy, pracujący na wszystkich szczeblach MBP, poczynając od Ministra BP po Kierowników/Szefów PUBP. Oficjalną prośbę o przysłanie ich skierowano do władz sowieckich w styczniu 1945 roku. Doradcy z jednej strony kontrolowali poczynania funkcjonariuszy polskich, z drugiej kształtowali formy jego działalności, nadawali im kształt.

Większość przyjmowanych w początkowym okresie ludzi nie posiadała wykształcenia. Podstawowym kryterium było pochodzenie społeczne oraz gotowość wypełniania rozkazów. Niski poziom zarówno umysłowy jak i moralny był przeszkodą w prowadzeniu działań operacyjnych, dlatego cechą charakterystyczną funkcjonowania resortu była duża płynność kadr. Kierownictwo dążyło jednocześnie do zwiększenia poziomu wykształcenia zawodowego i ogólnego. Wyróżniających się funkcjonariuszy kierowano na kursy i szkolenia na szczeblu wojewódzkim

(szkoły przy WUBP) oraz centralnym (Łódź, Legionowo, Gdańsk, Czerwińsk) w których poszerzano wiedzę z zakresu kierowania, prowadzenia śledztw, techniki operacyjnej. Od 1950 roku zwrócono większą uwagę na wykształcenie ogólne, organizowano szkoły pozwalające uzupełnić wiedzę w zakresie szkoły podstawowej i średniej. Poziomem wykształcenia politycznego zajmowały się w jednostkach UBP Podstawowe Organizacje Partyjne, nie było natomiast (jak w wojsku czy KBW) aparatu polityczno-wychowawczego.

Tworząc mit chwalebego początku, władze komunistyczne manipulowały historią funkcjonariuszy, którzy ponieśli śmierć „w walce z reakcyjnym podziemiem”. W rzeczywistości wiele z kilku tysięcy wypadków miało swe przyczyny w pijaństwie, w niewłaściwym obchodzeniu się z bronią, bądź w wyniku zdarzeń losowych (np. wypadki samochodowe). Ich pamięć honorowano, organizując uroczyste pogrzeby, fundując pamiątkowe tablice, stawiając pomniki oraz wydając specjalne publikacje rocznicowe. Fakt pracy w resorcie BP spotykał się z ostracyzmem społecznym, dlatego władze dla zachęty stosowały różnego rodzaju przywileje dla funkcjonariuszy: wysoko płatne etaty; struktura wojskowa, umundurowanie, stopnie wojskowe (prestż); szybki awans; zapewnienie mieszkań, zaopatrzenie w specjalnych sklepach i stołówkach resortowych; system nagród pieniężnych i rzeczowych. Do służby przyciągały także poczucie władzy i bezkarności.

W ramach kontroli przydatności do służby badano przeszłość funkcjonariuszy i ich rodzin. Zawarcie związku małżeńskiego wymagało zgody przełożonych. Kontrolą przeszłości pracowników UB zajmował się Wydział do spraw funkcjonariuszy WUBP (potem Wydział „F”). Posiadanie rodziny za granicą, związki z podziemiem niepodległościowym, negatywna ocena z miejsca podchodzeni – mogły być powodem usunięcia z szeregów UB. Przy pojawianiu się tego typu oskarżeń, pracownicy pisali obszernie wyjaśnienia, czasami obciążając swoich najbliższych.

Rozbudowywany aparat obejmował swą kontrolą coraz to nowe dziedziny życia politycznego, społecznego i gospodarczego. Podstawą działania aparatu bezpieczeństwa było pozyskiwanie wiadomości o zdarzeniach, nastrojach społecznych za pomocą tajnych współpracowników (informatorzy, agenci, rezydenci)

Resort Bezpieczeństwa Publicznego był w istocie ramieniem zbrojnym komunistów polskich, podporządkowanych Stalinowi. Z ramienia PPR/PZPR za aparat bezpieczeństwa odpowiedzialny był Jakub Berman. Rozwojem MBP interesował się także Bolesław Bierut, jeden z głównych architektów stalinizacji Polski po 1948 roku, kiedy to rozpoczęto upodabnianie ustroju Polski do ustroju ZSRR (zaostżanie się walki w łonie rządzącej partii komunistycznej, kolektywizacja, walka z Kościołem). Wówczas to 24 lutego 1949 roku dla zwiększenia kontroli nad nowymi zadaniami, stojącymi przed resortem, powołano Komisję Biura Politycznego ds. Bezpieczeństwa Publicznego. W jej skład weszli: Bolesław Bierut, Jakub Berman, Hilary Minc, Stanisław Radkiewicz oraz wiceministrowie MBP.

Wrogów systemu zaczęto intensywnie poszukiwać w łonie kadr rządzących – partii, aparacie bezpieczeństwa. Wśród istniejących Departamentów istotne miejsce zajmował Wydział, a od czerwca 1949 roku Biuro ds. Funkcjonariuszy (na prawach Departamentu), mającego szerokie uprawnienia (aresztowania, przesłuchania, inwigilacja z zastosowaniem agentury w obrębie aparatu) do wykrywania i eliminowania wrogów w szeregach BP. W tym też okresie rozpoczęto rozbudowywanie Biura Specjalnego, od listopada 1951 roku – Departamentu X MBP, którego zadaniem było rozpracowywanie członków partii. Na jego czele stanął płk. Anatol Fejgin. Komórki UB powstawały od 1949 roku w ważniejszych zakładach przemysłowych, ministerstwach, zarządach centralnych, które na miejscu pracy rozbudowywały sieć agenturalną.

W 1953 roku liczba funkcjonariuszy sięgnęła liczby 35 tysięcy, łącznie zaś szacuje się, że władze dysponowały razem z MO, KBW, WOP, Strażą Przemysłową i Więziennictwem, ORMO ponad 320 tysiącami funkcjonariuszy. Wzrost ten miał miejsce w czasie, gdy opozycja nie stanowiła już dla

władz komunistycznych większego zagrożenia, a jedynymi środowiskami, opierającymi się poczynaniom rządzących była polska wieś (sprzeciw wobec kolektywizacji) oraz Kościół katolicki (opór wobec laicyzacji i ograniczania autonomii). Ów nadmierny wzrost znaczenia tajnej policji, olbrzymie koszty jego utrzymania, elementy odwilży po śmierci Stalina w 1953 roku (skazanie na śmierć Ławrientija Berii, referat Chruszczowa ujawniający zbrodnie stalinizmu, śmierć Bieruta), a w końcu przedostanie się do opinii publicznej metod działania funkcjonariuszy MBP (relacje ppłk. Józefa Światły w RWE) doprowadziły stopniowo do czasowego ograniczenia znaczenia resortu. Pierwszym tego sygnałem była likwidacja w czerwcu 1954 roku Departamentu X. 20 lipca tego roku Rada Państwa specjalnymi dekretemi regulowała zakres działania MO, Organów Bezpieczeństwa i Służby Więziennej. Dekret o Naczelnym Organach Administracji Państwowej w zakresie Spraw Wewnętrznych i Bezpieczeństwa Publicznego z 7 grudnia 1954 roku likwidował Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego a w jego miejsce tworzył Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (w jego kompetencjach znalazły się: MO, ORMO, WOP, KBW i więziennictwo) oraz Komitet ds. Bezpieczeństwa Publicznego przy Radzie Ministrów, który przejął dawne zadania i w dużym stopniu strukturę byłego MBP. Pracami Komitetu kierował Władysław Dworakowski. 13 listopada 1956 roku Dekret o Organizacji Naczelnym Organów Państwa likwidował Komitet, a ochronę interesów państwa powierzył Ministerstwu Spraw Wewnętrznych, w terenie zaś Wojewódzkim i Powiatowym Komendantom MO. Zredukowaną kadrę (ok. 16 tysięcy) byłego UB włączono do MSW jako pion bezpieczeństwa (SB). Funkcjonariusze SB podlegali w powiatach i województwach jednemu z zastępców komendanta MO (ds. BP). Utworzono wówczas w ramach MSW trzy Departamenty. Służba Bezpieczeństwa szybko zaczęła odgrywać decydującą rolę w ramach MSW. Minister Spraw Wewnętrznych Wiesław Wicha, miał pięciu zastępców. Dwóch z nich (Mieczysław Moczar i Antoni Alster) nadzorowało pion bezpieczeństwa. Resort Bezpieczeństwa Publicznego ponosi główną odpowiedzialność za skalę represji w Polsce w latach 1944-1956.

[Poprzedni Strona](#)

[Następny Strona](#)

